

Tirmizî'nin, Süneninde Ulemanın İhtilaf Ettiğini Haber Verdiği Hadisler (Salât Hadisleri)

Aşır ÖRENÇ*

ÖZET

Hz. Peygamber'den sadır olan rivayetleri tespit etmek ve kendinden sonraki nesillere ulaştırmak için büyük gayret sarf etmiş olan muhaddislerden biri de hiç kuşkusuz meşhur hadis âlimi İmam Tirmizî'dir. Tirmizî'nin Sünen adlı eseri, hadis kitapları içerisinde en sahih ve meşhur olarak bilinen "Kütüb-i Sitte" adlı kitaplar arasında yer almaktadır. Sünen adlı eserinde diğer hadis kitaplarını telif eden müelliflerden farklı bir takım metotlar uygulayan muhaddis, eserinde rivayet ettiği hadislerin ardından hadislerin sıhhatiyle ilgili kendi ölçütlerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca musannif, eserinde ele aldığı hadislerden bazılarında ulemanın o rivayet hakkında ihtilaf ettiğini de açıklamaktadır. Bu çalışmamızda Tirmizî'nin Sünen'inde yer alan, ulemanın ihtilaf ettiğini belirttiği bu tür hadis rivayetlerinden (salat) bazılarını ele alarak ulemanın o hadisler hakkında ihtilaf etme gerekçelerini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber (sav), Hadis, Tirmizî, Sünen, Ulema, İhtilaf.

The Disputed hadiths by Ulema Apprised by the Sunen of Tirmizi

ABSTRACT

Undoubtedly, one of the most well-known muhaddises that exert great effort to determine and transmit the narratives which emanate from Hz. Prophet (Sallallahu aleyhi ve sellem) to the next generations is Imam Tirmizî. The Sünen takes part in the most authentic and renowned hadith collection "Kütüb-i Sitte". In the Sünen, the muhaddises implements a set of methods different from the compilers of other hadith books and following the hadiths he evaluates the authenticity of them. Also, the musannif states in some of hadiths that the ulema disagree with that hadiths. In this study, we tried to put forward the reasons of why the ulema disagree with some of the narratives in the Sünen.

Keywords: Hz. Muhammed (P.U.H), Hadith, Tirmizî, The Sünen, Scholars, Difference.

Giriş

Hz. Peygamber'in hadislerini ihtiva eden kitapların en sahih ve meşhurları olarak şöhret bulan "Kütüb-i Sitte" adlı kitaplardan biri de Tirmizî'nin Sünen'idir. Hadis ilminin altın çağı olan h. 3. asırda yaşayan Tirmizî, devrinin büyük ulemalarından dersler almış, ilim faaliyetlerinde kendisini kanıtlamış bir şahsiyettir.

Tirmizî, Sünen adlı eserinde diğer hadis kitaplarını telif eden müelliflerden farklı bir takım metotlar uygulamıştır. Hadis usulü ilminin konularını ihtiva eden müstakil bir

---

* Öğr. Gör. S.D.Ü İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Hadis Anabilim Dalı, S.D.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

eserin bulunmadığı bir dönemde Sünen adlı eserinin ayrı bir bölümünde hadis metodolojisine dair önemli bilgiler verdiği "Kitâbü'l-İlel"ini oluşturmuştur.

Ayrıca Tirmizî, eserinde rivayet ettiği hadislerin ardından hadislerin sıhhatiyle ilgili kendi ölçütlerinde değerlendirmeler yapmış, bu değerlendirmelerin hadis metniyle karışmaması için de bu ifadelerinin başına kendisinin görüşü olduğunu belirtmek için "Ebû İsa şöyle dedi" ifadesini koymuştur.

Hadislerin anlaşılıp hayata geçirilmesinde ulema arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Fıkhi mezheplerin ortaya çıkmasında da bu farklılıklar önemli rol oynamıştır. Mezhepler, kendi usullerine uyan rivayetlerle amel edip, bunun karşısı rivayetlere muhalif olmuşlardır.

İmam Tirmizî de Sünen'ine aldığı hadislerin bir kısmında, o hadis hakkında ulemanın ihtilaf ettiğini, hangi ulemanın hadisle amel edip, hangisinin amel etmediğini zikretmesine rağmen; hadisle amel edilmeme gerekçesini bildirmemiştir.

Bu çalışmamızda kısaca Tirmizî'nin hayatı ve ilmi faaliyetlerinden bahsetmekle beraber, esas olarak yukarıda sözünü ettiğimiz Tirmizî'nin, hakkında ulemanın ihtilaf ettiğini belirttiği hadislerden namazla ilgili bazı rivayetleri ele alarak, ulemanın o hadisler hakkında ihtilaf etme gerekçelerini ortaya koymaya çalıştık.

Tirmizî ve Sünen

1. Tirmizî'nin Hayatı

Asıl adı Ebû Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi et-Tirmizî'dir. H. 209 senesinde Tirmizî¹ şehrinde dünyaya gelmiş ve buraya binaen ona Tirmizî adı verilmiştir.² Tirmizî şehri İslam medeniyetinin parlak devrinde meşhur bir şehir olmasına rağmen Cengiz Han tarafından tamamen yakılıp yıkılmış, daha sonra da eski dönemine bir daha kavuşamamıştır.³

Tirmizî, küçük yaştan itibaren hadis öğrenmeye çalışmış, bu maksatla birçok seyahatte bulunmuştur. Başta meşhur hadis âlimi ve musannifi Buharî olmak üzere birçok âlimle karşılaşmış ve onlardan ders almıştır. Ömrünün sonlarına doğru Allah korkusundan ağlaya ağlaya gözlerini kaybetmiş ve H. 279 yılında Tirmizî'de vefat etmiştir.⁴

2. İlim Tahsili İçin Yaptığı Yolculuklar

Tirmizî, Hz. Peygamber'den sadır olan hadisleri tespit etmek ve kendinden sonraki nesillere ulaştırmak için büyük gayret sarf etmiş, bu amaçla yaşadığı dönemdeki önemli

¹ Bugün Özbekistan sınırları içerisinde yer almaktadır.

² İbn Hacer, el-Askalâni Şihabuddin Ebu'l Fazl Ahmet b. Ali b. Muhammed, *Tebzîbü't-Tebzîb*, Beyrut (t.y), IX, 387-389.

³ Şemseddin Sami, *Kâmîsu'l-A'lâm*, İstanbul 1308, III, 1644.

⁴ İbn Hacer, *Tebzîbü't-Tebzîb*, IX, 387-389. Tirmizî, ismi Muhammed olmasına rağmen kendisinden bahsederken daha ziyade künyesini (Ebû İsa) kullanmıştır. Bazı âlimler onun bu künyesini İbn Ebi Şeybe'nin musannefiindeki Ebu İsa künyesini alan bir adama Hz. Peygamber'in "İsa (as)'nın babası yoktur" dediğini haber veren hadisten dolayı uygun görmemişlerdir. Fakat bunun aksini bildiren hadislerle de buna cevap verilmiştir. Bkz: MÜBAREKFÜRÎ, Ebu'l-alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetü'l-Abvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî*, (tah: Râid b. Sabri b. Ebî Alfe), Beytu'l-Efkâri'd-Düveliyeti, Umman (t.y) I, 145.

ilim merkezlerine seyahat etmiş ve meşhur âlimlerin derslerine iştirak ederek onlardan hadisler rivayet etmiştir.

Tirmizî, hadis dinleyip almak için döneminin önemli ilim merkezlerinden olan Horasan, Irak ve Hicaz gibi beldelere seyahatlerde bulunmuştur.⁵

Tirmizî'nin bu seyahatlerinde kendilerinden hadis dinlediği zatlar arasında meşhur hadis musannifi İmam Buharî de bulunmaktadır.⁶ Tirmizî, Buhari'den rivayet'te bulunduğu gibi⁷, Buharî de Tirmizî'den hadis rivayetinde bulunmuştur. Buhari, kendisinden iki rivayette bulunarak Tirmizî'yi istifade ettiği kimselerden saymıştır.⁸ Tirmizî'nin ifade ettiğine göre Buhari kendisine: “Senin benden istifade ettiğinden daha çok ben senden istifade ettim.” demiştir.⁹

Görülüyor ki Tirmizî, Buharî ile iyi ilişkiler kurmuş ve ondan istifade etme imkânına sahip olmuştur. Hâkim (295/908), Ömer b. Muhammed'in şöyle dediğini nakletmiştir: “Muhammed b. İsmail (Buharî), vefat ettiğinde geriye Horasan'da ilim, hıfz ve vera bakımından Ebû İsa gibi birisini bırakmadı.”¹⁰ Tirmizî'nin gerek hadis öğrenme ve öğretme yolundaki gayreti ve gerekse ortaya koyduğu eserlerin büyüklüğü onu haklı olarak devrinin hadis üstadlarından biri haline getirmiştir. Tirmizî'nin ilimdeki bu gayreti karşısında Sem'ânî (562/1166), onun hakkında: “Tirmizî, pek çok eser sahibi ve tartışmasız devrinin imamıdır.” demiştir.¹¹

3. Ulema Arasındaki Mevkii

Tirmizî, ilmî dehasını talebeliğinden itibaren kabul ettirmiş ve gerek kendi döneminde ve gerekse kendinden sonraki dönemde birçok âlim, onun hakkında takdirlerini belirtmiştir.

Zehebî (748/1347), Mîzânu'l-İtidâl adlı eserinde şöyle demiştir: “Muhammed b. İsa b. Sevre (Tirmizî), bir hadis hafızıdır. Câmî adlı eseri de meşhur olup güvenilirliği hususunda herkesin ittifakı vardır.”¹² Taşköprüzâde (968/1560) de Tirmizî hakkında

⁵ Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, Beyrut 1986, XIII, 271. Tirmizî, o dönemin ilim merkezlerinden olan Mısır ve Şam'a seyahatte bulunmamıştır. Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, XIII, 271.

⁶ Tirmizî, Mukaddime 83.

⁷ Tirmizî, Zekât 2; Savm 11; İlim 19.

⁸ Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-Abvezî*, I, 143; Tirmizî, Menakıb 21. Bu rivayet hakkında Tirmizî, Hasen-Garib demiş ve bu hadisi benden Muhammed b. İsmail (Buhari) işitti ve onu garib buldu demiştir. Diğer rivayette Haşr suresinin tefsirindeki İbn Abbas hadisi olarak belirtilmektedir. Tirmizî bu iki rivayetin sonunda “bu hadisi benden Muhammed b. İsmail rivayet etmiştir” ifadesini kullanmıştır. Bkz: Tirmizî, Menakıb 21. Tirmizî bu istilâhı “Hasen-Garib” kullanmasına rağmen hakkında bir açıklama yapmamıştır. İbn Teymiyye 'ye göre Tirmizî'nin bu istilâhtan kasdının o hadisin bir tarikten garib olduğunu ifade etmektir. İbn Teymiyye'ye göre ise hadisin isnadının bir merhalesine kadar garib, bu merhaleden itibaren de hasen olmalıdır. Buna ilâveten hadisin bir isnadına göre hasen, diğer bir isnadına göre de garib olabileceğini ileri sürenler de olmuştur. Bkz: KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Istılahları*, Ankara Üniversitesi Yayınları 1985, s. 131.

⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü'r-Tehtîb*, IX, 389.

¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü'r-Tehtîb*, IX, 389.

¹¹ Sem'ânî, *Ensâb*, II, 335.

¹² Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mîzânu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Beyrut (t.y), III, 678.

onun hafız ve büyük âlimlerden olduğunu ve hadisleri büyük muhaddislerden aldığını ifade etmiştir.¹³

Hadis imamlarının Tirmizî hakkında söylediği pek çok övgü ifadeleri mevcuttur. Abdurrahman b. Muhammed el-İdrisi'nin ifadesine göre Tirmizî, hadis ilminde kendisine iktida olunan imamlardan biridir. Hafızası örnek gösterilen bir imamdır. Kendisinden rivayet olunduğuna göre, Tirmizî bir şeyhin rivayeti olan iki cüz hadis yazmış, fakat bu hadisleri şeyhten işitmemiştir. Bir gün Mekke yolunda bu şeyhle karşılaşınca iki cüzün yanında olduğunu düşünerek hadisleri kendisinden sema yoluyla rivayet etmek için şeyhten izin istemiş, şeyh de kabul edince bineğinden iki cüz çıkarmış, fakat bu sırada şeyh de hadisleri okumaya başlamıştır. Ne var ki Tirmizî, eline aldığı cüzlerin boş olduğunu görmüş ve yazılı cüzleri yanına almadığını anlamıştır. Şeyh hadisleri ezberden okuma işini bitirince Tirmizî'nin elinde olan cüzlere bakıp onların boş olduğunu anlayınca Tirmizî'ye: "Benden utanmıyor musun?" diyerek onu azarlamıştır. Tirmizî, durumu ona anlatmış ve hadisleri ezbere bildiğini dilerse kendisine okuyabileceğini söylemiştir. Fakat şeyh, Tirmizî'nin buraya gelmeden önce hazırlanmış olabileceğini düşünerek kabul etmemiş; bunun üzerine Tirmizî, şeyhten başka hadisler okumasını istemiş ve şeyh de hafızasından kırk hadis okumuştur. Tirmizî de bunları tek bir harf değişikliği bile yapmadan tekrar etmiştir. Şeyh, onun bu hafıza kuvveti karşısında hayretini gizleyemeyerek: "Senin gibisini görmedim!" demiştir.¹⁴

Tirmizî, eseri hakkında şöyle demiştir: "Ben eserimi (Câmi) yazıp bitirince onu ilk defa Hicaz âlimlerine gösterdim, hepsi de beğendiler. Daha sonra eseri alıp Irak âlimlerine götürdüm, onlar da eseri övdüler. Nihayet Horasan diyarı âlimlerine de takdim ettim ve onlarda memnun oldular. Ben de eseri ilim ehline sundum."¹⁵ Ayrıca Tirmizî: "Kimin evinde bu kitap bulunursa orada konuşmakta olan Peygamber vardır" diyerek Sünen'inin manevi değerini ortaya koymuştur.¹⁶ Âlimlerin ve Tirmizî'nin bu eser hakkındaki övgü dolu sözleri yanında İbn Hazm'ın onun hakkında meçhul dediği iddiası gerçeği yansıtmamaktadır.¹⁷

4. Eserleri

Tirmizî'nin te'lif ettiği ve tespit edebildiğimiz eserler şunlardır: el-Câmiu's-Sahih (Sünen), et-Tarih (et-Tavârih), el-İlel, Kitabü'z-Zühd, el-Esma ve'l-Künâ,¹⁸ eş-Şemâilü'n-Nebeviyye ve'l-hasailü'l-Mustafaviyye,¹⁹ Esmâu's-Sahabe²⁰, er-Rubâiyyat fi'l-Hadis.²¹

¹³ Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa, *Miftahu's-Saâde ve Misbâhu's-Siyâde fî Mevzûâtü'l-Ulûm*, (y.y), (t.y), II, 137-138.

¹⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 388. (144)

¹⁵ Mübarekfürî, *Tuhfetü'l-Abvezî*, I, 149; DEHLEVÎ, Şah Veliyullah, *Bustanü'l-Muhaddisin*, (ter: Ali Osman Koçkuzu), D.İ.B Yayınları, Ankara 1986, s. 197.

¹⁶ Zehebî, *Tezâkiratü'l-Huffaz*, Beyrut (t.y), II, 634.

¹⁷ Ancak bu iddianın doğru olmadığı, Tirmizî'nin Camii'sinin İbn Hazm'ın yaşadığı yer olan Endülüs'e daha sonraki asırlarda ulaşmış olması ve dolayısıyla İbn Hazm'ın Tirmizî'nin eserini görememiş olmasından kaynaklandığı ifade edilmiştir. BAŞARAN, Selman, "Tirmizî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Meçhul Olarak Vasıflandırması," *U.Ü.İ.F.D*, II, 1987.

¹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Haydarabad baskısı (1326), IX, 388-389.

¹⁹ Okiç, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 146.

Tirmizî'nin eserleri zikrettiklerimizden ibaret olmayıp, tespit edemediğimiz daha nice eserleri mevcuttur.

5. Sünen ve Özelliği

Tirmizî'nin fıkıh kurallarına göre tasnif etmesinden dolayı “Sünen” adıyla ve değişik konulardaki hadisleri ihtiva etmesinden dolayı “Câmi” adıyla şöhret bulmuş olan bu kitabı, Kütüb-i Sitte içerisinde bu özelliği taşıyan tek eserdir. Kütüb-i Sitte içerisinde üçüncü sırayı alıp almadığı tartışılmış, bazıları Ebû Davud'u öne alırken, bazıları da Cami özelliğinden dolayı Tirmizî'yi öne almışlardır.²²

Tirmizî'nin sünenini diğerlerinden ayıran en büyük özelliği, hadislerin sonundaki “Hasenün, Hasenün Sahihun, Hasenun Garibun, Hasenun Sahihun Garibun, Garibun...” gibi istilahlarla hadisleri değerlendirmesidir. Hatta “Hasen” tabirini ilk kullanan kimsenin Tirmizî olduğu ifade edilmektedir.²³

Konularına göre tasnif edilen (ale'l-ebvâb) Sünen, ilel kısmıyla birlikte kırk altı (46) kitaptan oluşmakta ve bu kırk altı (46) kitap içerisinde iki bin dört yüz doksan altı (2496) bab bulunmaktadır.²⁴ Tirmizî, çoğu bab başlıklarını ve hadisleri tekrar olarak çeşitli yerlerde zikretmektedir.²⁵

İbnü'l-Cevzî (597/1201), Tirmizî'nin Sünen'inde bulunan yirmi üç (23) hadisin uydurma olduğunu iddia etmişse de, bu iddiayı Suyûtî (911/1505), “*el-Kavlü'l-Hasen fî'Z-Zebbi anî's-Sünen*” adlı eserinde reddederek, bahsi geçen hadislerin uydurma olmadıklarını ispat etmiştir.²⁶

Tirmizî'nin Sünen'i hakkında Şah Veliyullah ed-Dihlevî (1175/1761) şunları söylemektedir: “Ebû İsa et-Tirmizî, Buhârî ve Müslim'in metodlarıyla Ebû Dâvud'un metodunu âdetâ birleştirip güzelleştirmiştir. Ayrıca bunlara bütün belde fukahâsının, tâbiînin ve sahâbenin fetvalarını da eklemiştir.”²⁷

Tirmizî'nin şerhlerinden birkaç örnek olarak da şunları zikredebiliriz: Mübârekfûrî (1283/1867), Tuhfetü'l-Ahvezî bi şerhi Câmî't-Tirmizî²⁸, Ebûbekr Muhammed b. Abdillâh İbnü'l-Arabî (543/1148), Âridatu'l-Ahvezî fî Şerhi't-Tirmizî²⁹, Zeynuddin Abdîrrahman b. Ahmed Recep el-Hanbelî (795/1393), Şerhu't-Tirmizî³⁰, Suyûtî

²⁰ Bu eserin günümüze kadar ulaşan iki nüshasını YARDIM, Ali, “Tesmîyetü Ashabi'n-Nebi” başlığı altında 1985 yılında *D.Ü.İ.F.D.* II, 247–348. sayfalar arasında neşretmiştir.

²¹ Tayyib Okıç, bu eserin olduğunu ancak henüz neşredilmemiş olduğunu kaydetmektedir. Bkz: OKIÇ, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, s. 161–162.

²² Mübarekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 152. Kâtip Çelebi de aynı görüşü benimsemektedir. Bkz: ÇELEBİ, Kâtip, *Keşfu'z-Zünnin*, İstanbul 1971, I, 559.

²³ İbn salâh, *Ulumi'l-Hadis*, Beyrut 1978, s. 18.

²⁴ Çakan, İsmail L., “el-Câmîu's-Sahih” maddesi, D.İ.A., İstanbul 1993, VII, 129.

²⁵ Örnek olarak şunu zikredebiliriz: “Müminlerin ayıbını örtme” babı önce Kitabü'l-Hudud'da (Tirmizî, Hudud 3), sonra da Kitabü'l-Birr ve's-Sıla'da (TIRMİZİ, Birr ve's-Sıla 19) yer almaktadır.

²⁶ Mübarekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 365–367.

²⁷ Dihlevî, Şah Veliyullah, *Hucetullâbi'l-Bâliğâ*, (ter: Mehmet Erdoğan), İstanbul, 1994, I, 552.

²⁸ Mübarekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî* bi şerhi Câmî't-Tirmizî, Beytu'l-Efkârî'd Düveliyyeti, Umman (t.y).

²⁹ Muhammed Ebû Zehv, el-Hadis ve'l-Muhaddisûn, Matbaatu Mısır, (t.y), s. 417.

³⁰ Mübarekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî* bi şerhi Câmî't-Tirmizî, I, 377.

(911/1505), Kûtu'l-Muğtezî Alâ Câmiî't-Tirmizî³¹, Ebu'l-Hasan b. Abdilhâdî es-Sindî (1139/1629), Şerhu't-Tirmizî³².

Tirmizî'nin, Süneninde Ulemanın İhtilaf Ettiğini Haber Verdiği Hadisler (Salât Hadisleri)

Kütüb-i Sitte müelliflerinden Tirmizî, Sünen'ine aldığı hadislerin sıhhatleri hakkında kendi ölçütlerine göre değerlendirmelerde bulunmuştur. Tirmizî, kendi değerlendirmelerine göre sahih kabul ettiği bazı hadisler hakkında da fukahânın ihtilaf ettiğini zikretmiş³³, fakat bu ihtilafın nedenini belirtmemiştir. Bu bölümde, fukahânın hakkında ihtilaf ettiği, Tirmizî'nin eserinde geçen namazla ilgili (tespit edebildiğimiz kadarıyla) hadislerin ihtilaf sebeplerini hadis kriterleri açısından tespit etmeye çalışacağız.

Hadisin Sıhhat Değeri

Ulemanın bazı hadisler hakkında ihtilaf etmesinin sıhhat tespitindeki farklılıktan veya yorum farkından kaynaklandığını görmekteyiz. Aşağıda bu kapsama giren hadisleri ele almaya çalışacağız.

1. İmam, Kıraatı Açıkta Okuduğunda Cemaatin Terk Etmesi

Hiz. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: “Resulullah (sav), cehri kıraat ile kaldırdığı bir namazdan (selam vererek) ayrıldığında :‘Namazda benimle beraber kıraat eden oldu mu?’ buyurmuş, bunun üzerine bir kişi: ‘Evet, ya Resulullah!’ deyince Resulullah da: ‘Ben de neden kıraatime karışılıyor diyordum.’ buyurmuştur. Rivayetin devamında ise cemaatin bu sözü duyduktan sonra cehri olan bütün namazlarda kıraatten vazgeçtikleri bildirilmektedir.³⁴

Tirmizî, rivayet ettiği bu hadise ‘hasen’³⁵ demiştir. Rivayeti aynı senedle Kütüb-i Sitte'nin diğer iki müellifinde (Ebû Dâvud ve Nesaî) de görmekteyiz.³⁶

Ulemanın, cehri namazlarda imamın arkasında saf tutan cemaatin kıraatinin gerekli olup olmadığı konusunda ihtilaf ettiği görülmektedir.

Bu hadisi cehri ve hafî tüm namazlara şamil kılan Hanefiler³⁷, “İmamın kıraatı, cemaatin kıraatıdır.”³⁸ hadisini de delil olarak bu hadisle amel etmişlerdir.³⁹

³¹Muhammed Ebû Zehv, el-Hadis ve'l-Muhaddisûn, Matbaatu Mısır, (t.y), s. 418.

³² Muhammed Ebû Zehv, el-Hadis ve'l-Muhaddisûn, Matbaatu Mısır, (t.y), s. 418.

³³ Tirmizî, hakkında ihtilaf edilen hadislerin sonunda “*ilim ebli bu hadis hakkında ihtilaf etti*” ifadesini kullanmıştır.

³⁴ Tirmizî, Salât 116.

³⁵ “*Ravisi kizb ile mütehem olmayan, başka yönlerden de rivayet edilen ve şaz olmayan her hadisi bizce hasendir.*” Bkz: Tirmizî, *Kitabu'l-İlel*, V, 758.

³⁶ Ebû Dâvud, Salât 138; NESAI, İfütah 26.

³⁷ “*Öyle ise, Kur'an okunduğunda bemen ona kulak verin, susup dinleyin ki merhamete nail olasınız?*” 7/A'raf 204. Hanefiler, bu ayette kulak verme emrinin (فستمعوا له) cehri namazlara, susup dinleme emrinin ise (وانصتوا) hafî kıraatli namazlara işaretle cemaatin kıraat yapmasının yasaklandığını belirtmişlerdir. Bkz: Merginânî, Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedi*, Beyrut (t.y), I, 55; “*Gerek namazda, gerek namaz dışında Kur'an okunurken mânasını bilmeyenlerin sükkût edip sükkûnet ve huşû ile dinlemeleri, bilenlerin ise mânalarını da düşünmeye çalışarak dinlemeleri gerekir.*” Bkz: YILDIRIM, Suat, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Işık Yayınları, İstanbul 2002, s. 175.

Malik b. Enes (179/795), Abdullah b. Mübarek (181/797), İmam Şâfiî (204/815), İshak b. Râhuye (237/851) ve Ahmed b. Hanbel (241/855), imamın cehri okumasında da, hafî okumasında da cemaatin kıraat yapması gerektiğini belirtmişlerdir. Yukarıdaki hadisle amel etmeyen ulema bu görüşlerine delil olarak Buhari ve Müslim’de geçen “*Fatiha’yı okumayan kimsenin namazı yoktur*”⁴⁰ hadisini ele almış, bu hadisi tüm namazlara şamil kılmışlardır. İmam Şâfiî (204/815) ve İshak b. Râhuye (237/851) gibi ulema, kişinin Fatiha’yı okumadan kıldığı namazının caiz olmadığını belirtirken; Ahmed b. Hanbel (241/855) ise, kişinin Fatiha’yı okumasının yalnız başına kıldığı namazda gerekli olduğunu, fakat imamlarla beraber kıldığına ise Fatiha okumamasının caiz olduğunu belirterek⁴¹ konuyu biraz daha yumuşatmıştır.

Konumuz hadisiyle amel etmeyen ulema, bir başka gerekçe olarak hadis metninde geçen “*فاتتهى الناس*” ifadesinin hadisin ravilerinden İbn-i Şihab ez-Zührî (124/741)’nin ziyadesi olduğunu belirtmişlerdir.⁴² İmam Malik (179/795) de İbn Ömer (ra)’den bir nakille: “*İmam cehri okuduğu zaman kıraat yapmamak, hafî okuduğu zaman da kıraat yapmak gerekir.*” hükmünü çıkarmıştır.⁴³

Görüleceği üzere Tirmizî’nin “Hasen” kaydını koyarak rivayet ettiği hadisle amel etmeyen ulema, yorum farkıyla birlikte daha sağlam hadisleri delil olarak bu hadisle amel etmemiştir.

2. Cenaze Namazları

2.1. Şehit Olanın Cenaze Namazı

Cabir b. Abdullah (ra) şunları anlatmaktadır: “*Nebi (sav), Uhud şehitlerinden iki kişiyi bir elbise içine koyuyor ve şöyle diyordu: ‘Bunların hangisi daha çok Kur’an bilir?’ Bunun üzerine kendisine işaret edilen cenazeyi önce lahda indirerek: ‘Kıyamet gününde ben onlara şahidim.’ buyurdu. Böylece (Uhud Şehitleri’nin) kanlarıyla defnedilmelerini emretti. Onlar ne yıkandı ne de üzerlerine cenaze namazı kılındı*”.⁴⁴ Tirmizî’nin “Hasenün Sahihun”⁴⁵ dediği bu hadisi aynı senedle Buhârî de rivayet etmektedir.⁴⁶

Konumuzla ilgili hadis hakkındaki ihtilaf noktası, şehit üzerine cenaze namazının kılınıp kılınamayacağıdır. Bir kısım ulema bu hadisle amel etmiş, bir kısım da amel etmeyerek ihtilaf etmiştir.

³⁸ İbn Mâce, İkâmetü’s-Salâh 13.

³⁹ Mübarekfürî, *Tuhfetü’l-Abvezî*, I, 623.

⁴⁰ Buhârî, Ezan 95; MÜSLİM, Salât 394.

⁴¹ Tirmizî, Salât 116, 312 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 122–124; İBN KUDÂME, Abdullah b. Ahmed, *el-Muğnî fî Fıkhi’l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, Beyrut 1985, I, 329.

⁴² Ebu Dâvud, Salât 138.

⁴³ Mâlik, Muvatta Salât 10.

⁴⁴ Tirmizî, Cenâiz 46.

⁴⁵ Tirmizî, Cenâiz 46. Tirmizî, Süneninde bu ıstılahla dair herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. İbn Kesir, Tirmizî’nin “Hasen Sahih” ifadesinden kastettiğini şöyle açıklamaktadır: “Hasen Sahih” hadis Tirmizî’nin nazartında “Hasen” dediği hadisten daha yüksek fakat “Sahih” dediği hadisten daha düşüktür. Bkz: İbn Kesir, *el-Bâisu’l-Hasis Şerhu İbtisârî Ulûmi’l-Hadis*, III. Baskı, Kahire 1989, s. 36.

⁴⁶ Buhârî, Cenâiz 73.

Malik b. Enes (179/795), İmam Şâfiî (204/815) ve Ahmed b. Hanbel (241/855), konumuz hadisiyle amel ederek şehitlerin cenazelerinin yıkanmayacağını ve cenaze namazlarının kılınmayacağını söylemişlerdir.⁴⁷

“Uhud şehitleri üzerine cenaze namazı kılınmamıştır” haberi tevatür derecesine ulaştığı için diğer haberlere itibar etmemek gerektiğini belirten Şafiiler⁴⁸, Hanefiler’in delil olarak aldığı Hz. Peygamber’in Uhud şehitlerine namaz kıldığını belirten rivayetlerin sıhhat açısından zayıf olduğunu; Buhârî’de zikredilen hadisi ise⁴⁹ Hz. Peygamber’in onlara karşı istiğfar mahiyetinde bir duası ve vedalaşma mahiyetinde bir ziyareti⁵⁰ olarak yorumlayıp delil almamışlardır.

Ebû Hanife (150/767), Süfyânü’s-Sevrî (161/777) ve İshak b. Râhuye (237/851) şehit üzerine cenaze namazının kılınacağına hükmetmişlerdir.⁵¹ Bu konuda delil olarak da Hz. Hamza’ya kılınan cenaze namazı ile⁵² “Resulullah (sav), (irtihaline yakın) bir gün çıkıp Uhud şehitlerine cenaze namazı kılar gibi namaz kıldı. Sonra (Medine’ye) gelerek minbere çıktı” şeklindeki Buhârî hadisini göstermişlerdir.⁵³

İbn Hacer (852/1447), Hz. Peygamber’in bu fiilini şu şekilde tevil etmektedir:

1. Buradaki şehitler üzerine namaz Hz. Peygamber’in son fiiliyatı olduğuna göre, önceki namazı terk etme fiilini neshetmiş olabilir.

2. Hz. Peygamber’in bu fiilleri, şehit üzerine cenaze namazı kılınmasının cevazını göstermiş olabilir.

3. Bu durum Hz. Peygamber’e has (Hasâis-i Nebeviyye) olabilir.⁵⁴

Şârih Aynî (855/1451) ise konumuzla alakalı hadisle amel edilmemesi konusunda şunları söylemektedir: “Hz. Peygamber’in son uygulaması şehitler üzerine cenaze namazı kılmasıdır. Uhud gününde namazların kılınmamasının sebebi, o günün çok çetin bir gün olup belki de meşguliyetlerin fazlalığından dolayı şehitler üzerine cenaze namazı kılınmaya fırsat bulunamamasıdır.”⁵⁵

Hanefiler, cenaze namazını ölüye karşı bir istiğfar, dua ve saygı olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla şehit ise bu istiğfar ve değere en layık olan kimsedir.⁵⁶

Görüleceği üzere hadis hakkında ihtilaf sıhhatinden dolayı olmayıp, rivayet üzerindeki yorum farkından kaynaklanmaktadır.

⁴⁷ Mübarekfürî, *Tuhfetü'l-Abvezî*, I, 1097; ABDURRAHMAN, el-Cezâri, *Kitabü'l-Fıkhi Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984, I, 528–530.

⁴⁸ Şafii, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Beyrut (t.y), I, 267.

⁴⁹ Buhârî, Cenâiz 73.

⁵⁰ İbn Hacer, el-Askalâni Şihabuddin Ebu'l Fazl Ahmet b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sabîhi'l-Buhârî*, Beyrut 1300/1882, III, 169.

⁵¹ Tirmizi, Cenaiz 46, 1036 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen I, 355; SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Mısır 1334, II, 58.

⁵² İbn Mâce, Cenâiz 28.

⁵³ Buhârî, Cenâiz 73.

⁵⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 169.

⁵⁵ Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sabîhi'l-Buhârî*, Daru't-Tabâatu'l-Âmirati, (y.y), (t.y), VII, 157.

⁵⁶ MERGINÂNÎ, *Hidâye*, I, 94.

2.2. İntihar Edenin Cenaze Namazı

Cabir b. Semure (ra) anlatmaktadır: “Bir adam intihar etti de Nebi (sav), o kimsenin cenaze namazını kılmadı.”⁵⁷ Tirmizî, hadis hakkında “Hasen sahih” demektedir. Müslim’de ravilerden Simak b. Harb’den itibaren aynı senetle bu hadisi şu şekilde görmekteyiz: “Okla kendini öldüren bir adam Hz. Peygamber’e getirildi ve Hz. Peygamber o adamın cenaze namazını kılmadı.”⁵⁸

İntihar eden kimsenin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı ile ilgili ulema arasında ihtilaf meydana gelmiştir.

Hadisin zahir manasıyla amel eden Ömer b. Abdulaziz (101/719) ve Evzai (157/773), intihar eden kimsenin cenaze namazının kılınmayacağına hükmetmişlerdir.⁵⁹ Ahmed b. Hanbel (241/855) ise devlet başkanı hariç diğer insanların kılabilceğini belirtmiştir. Hanbeliler, bu hususta Nesai’deki bir hadiste intihar eden bir kişinin cenazesi getirildiğinde Hz. Peygamber’in “Bana gelince, ben onun cenaze namazını kılmamı”⁶⁰ sözünü delil almışlardır.⁶¹

Konumuz hadisiyle amel etmeyen ulema, bu ve benzeri haberlerdeki namaz kılmamanın bu kötü işten insanları caydırmak amaçlı olduğunu söylemişlerdir. Diğer türlü Hz. Peygamber’in tatbikatı nehiy manasında olsaydı sahabenin bu namazları kılmaması gerekirdi. Halbuki sahabenin namazları kıldığına dair rivayetler mevcuttur, diyerek konumuz hadisini delil kabul etmemişlerdir. Nitekim Hasan Basri, Nehâî, Katade, Ebu Hanife, Şafii ve Malik gibi büyüklerin yer aldığı cumhur-u ulema intihar eden kimsenin cenazesinin kılınacağına hükmetmişlerdir.⁶²

Tirmizî’nin intihar edenin cenaze namazının kılınmaması ile ilgili hadisi hakkındaki ihtilafın hadisin sıhhati açısından değil, yorum farkından ve daha değişik delillerin bulunmasından kaynaklandığını görmekteyiz. Ulemanın delil aldıkları hadisle amel ederken, diğer taraftan delil kabul ettikleri hadise aykırı rivayetleri de te’vil etmek suretiyle görüşlerini ortaya koyduklarını görmekteyiz.

3. Nafile Namazlar

3.1. Seferde Nafile Namazın Terk Edilmemesi

Berâ b. Âzib (ra)’den rivayetle: “Resulullah (sav) ile on sekiz seferde bulundum, öğle namazından önceki iki rekat sünneti terk ettiğimi görmedim”⁶³ dediği rivayet edilmiştir.

Konumuz hadisiyle ilgili olarak ihtilaf noktasını seferde nafile namazın kılınıp kılınmaması oluşturmuştur. Hadis hakkındaki ihtilafı umum manada ele alan Tirmizî, farklı görüşlere yer vermiştir.

Ahmed b. Hanbel (241/855) ve İshak b. Râhuye (237/851) hadisi zahiriyle amel ederek seferde nafile namaz kılmayı tecviz etmişlerdir.⁶⁴

⁵⁷ Tirmizî, Cenâiz 68.

⁵⁸ Müslim, Cenâiz 107.

⁵⁹ Mübarekfürî, *Tuhfetü'l-Abvezî*, I, 1120.

⁶⁰ Nesai, Cenâiz 48.

⁶¹ Mübarekfürî, *Tuhfetü'l-Abvezî*, I, 1121.

⁶² Mübarekfürî, *Tuhfetü'l-Abvezî*, I, 1120; CANAN, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yayınları, İstanbul, (t.y), IX, 23; XIII, 502.

⁶³ Tirmizî, Cuma 41.

⁶⁴ Tirmizî, Cuma 41, 550. Hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 436.

Tirmizî, rivayeti değerlendirdikten sonra İbn Ömer (ra)'den iki zıt rivayette bulunmaktadır. Rivayetlerden biri Hz. Peygamber'in seferde nafîle namaz kıldığı, diğeri ise seferde nafîle namaz kılmadığıdır. Buhari de bu meseleyi ele almış ve Hz. Peygamber'in seferde namaz kılmadığına dair haberi ruhsat olarak kabul edip, Allah Resulü (sav)'ın seferde nafîle namaz kıldığına dair rivayeti daha faziletli olarak değerlendirmiştir.⁶⁵

Bir kısım ulema, Hz. Peygamber'in bazı vakitlerde namaz kılması bazı vakitlerde de kılmamasının nafîlenin cevazına işaret olabileceğini; yolcu olanların vakti varsa kılması, vakti yoksa kılmaması şeklinde yorumlanabileceğini belirtmiştir. Hz. Peygamber'in seferde nafîle namaz kılmadığı şeklindeki rivayetin ruhsatı ifade edebileceği gibi, seferde kıldığı Duhâ namazının da vücup ifade etmeyip ikisinin de cevazını göstermektedir.⁶⁶

Malik b. Enes (179/795), İmam Şâfi (204/815) ve Ebu Sevr (240/854) gibi ulema ise gece (teheccüd namazı) hariç seferde nafîle namaz kılmayı uygun bulmamışlardır.⁶⁷ Hadisle amel etmeyen ulema bu hususta İbn Ömer (ra)'ın yolculuk esnasında farzdan sonra nafîle namaz kılanları görünce: “*Şayet nafîle namaz kılmak isteseydim namazımı dört rekât olarak kılardım.*” şeklindeki ifadesini delil almışlardır.⁶⁸

3.2. Nafîle Namazlarda Gece ve Gündüz İkişer Rekâtta Selam Verilmesi

İbn Ömer (ra)'ın Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: “*Gece ve gündüz (nafîle) namazlar ikişer rekatta (selam verilerek) kılınır.*”⁶⁹

Tirmizî'nin sıhhati hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunmadığı bu hadis, aynı tarikle Ebû Dâvud'da da yer almaktadır.⁷⁰ Konumuzla ilgili olarak ulemanın ihtilaf ettiği nokta nafîle namazlarda kaç rekâtta selam verilmesi gerektiği olmuştur.

İmam Şâfi (204/815) ve Ahmed b. Hanbel (241/855), bu hadisle amel ederek bütün nafîle namazlarda ikişer rekatta selam verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.⁷¹

Ebû Hanife (150/767), Süfyanü's-Sevrî (161/777), Abdullah b. Mübarek (181/797), İshak b. Râhuye (237/851) de: “Gece kılınan nafîle namazlar ikişer rekatta, gündüz kılınan nafîle namazlar ise (öğle namazından önce kılınan dört rekât sünnet gibi) dört rekâtta selam vermek suretiyle kılınır.” diyerek konumuz hadisiyle amel etmemişlerdir.⁷²

Hanefiler, rivayette geçen “*مثنى*” den yani ikişer rekâtta kastın teşehhüde oturmak olduğunu belirtirken, İbn Ömer (ra) da “*مثنى*” den kastın selam vermek olduğunu zikretmiştir. İbn Ömer (ra)'ın geceleri ikişer rekât, gündüzleri de dörder rekât nafîle namaz kıldığı rivayet edilmektedir.⁷³

⁶⁵ Buhârî, Taksiru's-Salât 11; Kastallâni, Ahmed b. Muhammed, *İrşâdü's-Sârî*, IV. Baskı, (y.y), (t.y), II, 286.

⁶⁶ Kastallâni, *İrşâdü's-Sârî*, II, 286.

⁶⁷ İbn Kudâme, *Muğni*, II, 69.

⁶⁸ Kastallâni, *İrşâdü's-Sârî*, II, 286; İbn Kudâme, *Muğni*, II, 69.

⁶⁹ Tirmizî, Cuma 65.

⁷⁰ Ebû Dâvud, Salât 302.

⁷¹ Tirmizî, Cuma 65, 597 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 493; CEZİRÎ, *Kitabü'l-Fıkah*, I, 328.

⁷² Tirmizî, Cuma 65, 597 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 493; İBN KUDÂME, *Muğni*, I, 433.

⁷³ Tirmizî, Cuma 65, 597 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 492; İBN HACER, *Fetbu'l-Bârî* ü, II, 397–398.

Hanefilerin görüşlerine temel teşkil ettikleri bir diğer delilleri de Hz. Aişe (ra)'ı n rivayet ettiği: “Hz. Peygamber’in ramazanda kaldırmış olduğu (tarâvih) namazları dörder rekât, dörder rekât ve güzelliğini de sorma”⁷⁴ hadisi olmuştur.⁷⁵

Yukarıdaki konumuz hadisiyle ilgili ihtilafın hem hadisin sıhhatinden hem de yorum farkından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

4. Binit Üzerinde Vitir Namazının Kılınabilmesi

Said b. Yesar (ra) anlatmaktadır: “Bir seferde İbn Ömer (ra) ile beraberdim. Bir ara ondan geri kalınca (kendisine yetiştiğimde) bana: ‘Neredeydin?’ diye sordu. Ben de ‘Vitir namazını kaldım.’ dedim. Bunun üzerine bana: ‘Hz. Peygamber senin için en güzel örnek değil midir? Çünkü ben O (sav)’ın bineği üzerinde vitir namazı kıldığını gördüm.’ dedi.”⁷⁶

Tirmizî, rivayet ettiği bu hadise “Hasenün Sahihun” demektedir. Ulema arasındaki ihtilaf noktasını binek üzerinde vitir namazının kılınıp kılınmayacağı oluşturmaktadır.

İmam Şâfiî (204/815), İshak b. Râhuye (237/851) ve Ahmed b. Hanbel (241/855) bu rivayetle ihticac ederek binek üzerinde vitir namazının kılınabileceğine hükmetmişlerdir.⁷⁷ Bu imamlar sünnet kabul edilen vitir namazı hakkındaki bu görüşlerine, İbn Ömer (ra)’dan rivayet edilen “Hz. Peygamber’in farz namazı dışındaki namazları vitir dahil, sefer sırasında bineği üzerinde kıları.”⁷⁸ hadisini de dayanak göstermektedirler.⁷⁹

Hanefiler Vitir namazını vacip kabul ettiklerinden dolayı⁸⁰ vitir namazının seferde binek üzerinde kılınmasının caiz olmadığına hükmetmişlerdir.⁸¹ Vacip, sünnetten daha kuvvetli ve kazası gereken bir vecibedir. Nitekim seferde farz namazların özürsüz olarak binek üzerinde kılınmayacağı hususu diğer fukahânın da ortak görüşüdür.⁸²

Hanefiler: “Hz. Peygamber’in binek üzerinde kıldığı vitir namazı, bu namazın vacip olmadan önce kılınmış olduğu bir namaz olabilir ve muhtemelen Allah Resulü (sav):“Allah size bir namaz ziyade kaldı ki o da vitirdir.”⁸³ emrini bu tatbikattan sonra söylemiştir.⁸⁴ görüşündedirler.

Buradaki ihtilaf noktasını yorum farkı oluşturmuştur. Vitir namazını vacip kabul eden Hanefiler, binek üzerinde kılınamaz derken; konumuz hadisini delil alıp sünnet diyenler de seferde binek üzerinde vitir namazının kılınabileceğine hükmetmişlerdir.

Tercih Metodu

Ulemanın ihtilaf ettiği bazı hadislerin de tercih metodunun farklılığından ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kısımda konumuz içerisine giren hadisleri ele almaya çalışacağız.

⁷⁴ Buhârî, Salâti’t-Terâvih 1.

⁷⁵ İbnü'l-Hümmam, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut (t.y), I, 389.

⁷⁶ Tirmizî, Vitr 14.

⁷⁷ İbn kudâme, *Muğnî*, I, 454.

⁷⁸ Buhârî, Salât 31.

⁷⁹ Cezîrî, *Kitabü'l-Fıkḥ*, I, 335.

⁸⁰ Merginânî, *Hidâye*, I, 65.

⁸¹ Tirmizî, Vitr 14, 473 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 336.

⁸² Tahavî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Seleme, *Şerhu Maâni'l-Âsâr*, Beyrut 1979, I, 431.

⁸³ Ahmed b. hanbel, *Müsned*, II, 180.

⁸⁴ Tahavî, *Şerhu Maâni'l-Âsâr*, I, 431.

1. Namazı Kısaltma Müddetinin On Gün Olması

Enes b. Mâlik (ra) rivayet etmiştir: “Nebi (sav) ile beraber Medine’den Mekke’ye yola çıkmıştık. Nebi (sav), Yolda namazları (yolculuk esnasında ve Mekke’de) iki rekât olarak kaldırdı.” Ravi İbn Ebî İshak el-Hadramî⁸⁵, Enes b. Malik (ra)’a Resulullah (sav) ile beraber Mekke’de kaç gün kaldıklarını sorduğunu Enes b. Malik (ra)’ın da “On gün!” buyurduğunu belirtmektedir.⁸⁶

Tirmizî’nin “Hasenün Sahîhun” dediği rivayet hakkındaki tartışmanın odak noktasını namazı kesretme müddeti oluşturmuştur.

Namazı kesretmek için yolculuk müddetinin miktarı hususu fukaha arasında çokça tartışılan konular arasında yer almıştır. Fukahâ’nın ihtilafına vesile olan çeşitli rivayetlerle ilgili olarak Tirmizî, bazı rivayetleri değerlendirmesinde zikretmektedir:

1. Ali b. Ebî Talib (ra) (40/660)’den “on gün ikamet eden namazı tam kılar rivayeti”⁸⁷
2. İbn Ömer (ra) (40/660)’den “on beş gün”, bir başka rivayette “on iki gün” ikamet eden namazı tam kılar.⁸⁸
3. Said b. Müseyyeb (91/709)’den “dört gün” ikamet eden namazı tam kılar rivayeti⁸⁹

Hanefiler, İbn Ömer (ra)’dan gelen rivayeti tercih ederek namazları kesretme müddetinin on beş gün olduğuna hükmetmişlerdir.⁹⁰

Maliki, Şafii ve Hanbelî’ler ise dört gün ve daha fazla kalmaya niyet edildiği takdirde namazların tam kılınacağını, dört günden daha az kalındığı takdirde namazların kasredileceğini belirtmişlerdir.⁹¹ Hanefiler dışındaki diğer üç mezhebin Said b. Müseyyeb (ra)’dan gelen rivayeti delil aldıkları görülmektedir.

Bütün âlimlerin ittifak ettiği ortak nokta; şayet yolcu misafirlik müddetinden fazla (mezhep görüşlerine göre üç, dört ve on beş gün) kalmamak niyetinde olduğu halde yolcu olarak bulunduğu yerde aylarca kalsa da yine namazları kısaltması gerekmektedir.⁹²

Hiz. peygamber’in on gün yolculuk müddetinde namazlarını kısalttığını bildiren konumuz hadisini Şafiler, Hiz. Peygamber’in orada üç gün kalmak niyetiyle bulunduğu, daha fazla kalmaya niyet etmeyip bu müddetin uzadığı ve namazlarını kısalttığı şeklinde yorumlamışlardır.⁹³

Konumuz hadisi hakkındaki ihtilafın Hiz. Peygamber’den bu hususta değişik rivayetlerin sadır olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Bundan dolayı ulema, bu

⁸⁵ İbn Ebî İshak el-Hadramî hakkında Yahya b. İshak Kur’an ve nahvi iyi bilen bir zattır demektir. Nesaî, “sıkadır” derken İbn Ebî Hatim de “lê be’sê bil” demektir. Ayrıca İbn Hıbban da sikatında zikretmektedir. İbn Ebî İshak el-Hadramî 136/753 de vefat etmiştir. Bkz: İBN HACER, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, II, 178.

⁸⁶ Tirmizî, Cuma 40.

⁸⁷ Tirmizî, Cuma 40, 548 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen, II, 432.

⁸⁸ Tirmizî, Cuma 40, 548 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen, II, 432.

⁸⁹ Tirmizî, Cuma 40, 548 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen, II, 433.

⁹⁰ Serahsî, *Mebisât*, I, 252.

⁹¹ Cezîrî, *Kitabü’l-Fıkâh*, I, 479.

⁹² İbn kudâme, *Muğnî*, II, 67.

⁹³ Kastallâni, *İrşâdû’s-Sâri*, II, 276

hususta varid olan rivayetleri kendi tercih metodlarına göre en kuvvetli gördüğü haberi delil olarak amel etmişlerdir.

2. Özürsüz Olarak Namazların Cem Edilebilmesi

İbn Abbas (ra) anlatmaktadır: “Resulullah (sav), Medine’de hiçbir korku veya yağmur olmaksızın öğle ve ikindiye, akşam ile yatsıyı bir arada kıldı.” İbn Abbas (ra)’a Hz. Peygamber’in bununla ne yapmak istediği sorulmuş, o (ra) da: ‘Ümmetine güçlük çıkarmamayı murad etti.’ demiştir.⁹⁴

Hadisin sıhhatiyle ilgili olarak Tirmizî, İlel’inde bu hadisle amel eden olmadığını belirtmektedir.⁹⁵ Tirmizî, Sünen’inde rivayet ettiği her hadisin sıhhati hakkında bilgi verirken bu rivayetin sıhhati hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.⁹⁶

Tirmizî, konumuz hadisinin ardından yine İbn Abbas (ra)’tan “Özürsüz namazları cem etmek büyük günahlardandır.” rivayetini nakletmektedir.⁹⁷

Bu hadisle zahiriler ve fukahâdan Eşheb’in amel ettikleri rivayet edilmektedir.⁹⁸

Cumhur-u Ulema, konumuz hadisiyle amel etmezken, bu hadisteki olayı te’vil edip; bu cem etmenin cem’i takdim mi yoksa cem’i te’hir mi olduğunun bilinmediğini söylemektedir. Bu hususun rey ile belirlenmesine de imkân yoktur. Bu hadisi terk ederek daha açık ve umumi hadislere müracaat etmek gerektiğini belirterek şu şekilde te’vilde bulunmaktadırlar:

-Bu cem Hz. Peygamber’in rahatsızlığından olmuş olabilir.

-Bulutlu bir havada öğleyi kıldırıp, sonra hava açılıp ikindi vaktinin girdiğini anlayınca hemen ikindiye de kıldırması olabilir.

-Bu sûri cem (öğleyi son vaktine bırakıp, ikindiye ilk vaktinde kılmak) olabilir.⁹⁹

Şevkânî (1255/1839), Hz. Peygamber’in bu namazının sûri cem olduğu kanaatinde. İhtiyaç anında alışkanlık yapmamak kaydıyla böyle ruhsatlardan yararlanılabileceği görüşündedir.¹⁰⁰ Bu görüşünü kuvvetlendirmek için İbn Abbas (ra)’ın rivayet ettiği şu hadisi delil göstermektedir: “Hz. Peygamberle birlikte Medine’de öğleyi tehir edip ikindiye acele ederek sekiz rekât kıldık. Aynı şekilde akşamı geciktirip yatsıyı acele ederek yedi rekât olarak beraber kıldık.”¹⁰¹

3. Sehv Secdesinin Selamdan Önce Yapılması

Abdullah b. Buhayne (ra), rivayet etmektedir: “Bir gün Nebi (sav) öğle namazını (ikinci rekâta oturmadan) kıldırdı. Namazın sonunda (selam vermeden önce) teşebbüde iki secde yaptı. Her secde için oturduğu halde tekbir alıp, unuttuğu oturuşun yerine secde etti. Cemaat de onunla beraber secde etti.”¹⁰² Tirmizî’nin Hasen Sahih olarak hükmettiği rivayeti aynı senetle Buhârî’de de görmekteyiz.¹⁰³

⁹⁴ Tirmizî, Salât 24.

⁹⁵ Tirmizî, *Kütübü’l-İlel*, V, 736.

⁹⁶ Tirmizî, Salât 24, 187. Nolu hadis bkz: Sünen I, 354–356.

⁹⁷ Tirmizî, Salât 24.

⁹⁸ İbn rüşd, Ebu’l-Velid, Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *Mukaddimetü İbn Rüşd*, Beyrut, (t.y), I, 135.

⁹⁹ Mübarekfürî, *Tuhfetü’l-Abvezî*, I, 494–495.

¹⁰⁰ Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylül-Entâr fi Şerhi Münteka’l-Ebbur*, Beyrut (t.y), III, 264–266.

¹⁰¹ Nesâî, Mevâkât 44.

¹⁰² Tirmizî, Salât 171.

¹⁰³ Buhârî, Sehv 5.

Yukarıdaki rivayette sehiv secdesinin selamdan önce yapıldığı bildirilmektedir. Ulema, sehiv secdesinin selamdan önce mi, yoksa selamdan sonra mı yapılacağı hususunda ihtilaf etmiştir.

Medine ehlerinden birçok ulema (Yahya b. said, Rabîa...vb), Şafii (204/819) ve Ahmed b. Hanbel (241/855), bu hadisle amel ederek sehiv secdesinin selamdan önce yapılması gerektiğine hükmetmişlerdir.¹⁰⁴ Bu hadisle amel eden ulema aynı zamanda "Hz. Peygamber'in en son yaptığı işlerden birisi de sehiv secdesini selamdan önce yapmasıdır."¹⁰⁵ rivayetini de hüccet kabul etmiştir.¹⁰⁶

İmam Malik (179/795), konuya iki yönden yaklaşarak şu hükümde bulunmuştur: " *Namazda yapılan bir ziyadeden dolayı sehiv secdesi, selamdan sonra yapılır. Namazdaki bir eksiklikten dolayı ise sehiv secdesi selamdan önce yapılır.*"¹⁰⁷

Ebû Hanife (150/767), Süfyanü's-Sevrî (161/777) gibi fukaha ise konumuz hadisiyle amel etmeyerek sehiv secdesinin selamdan sonra yapılması gerektiğine hükmetmişlerdir.¹⁰⁸

Konumuz hadisiyle amel etmeyen fukaha, Ebû Hureyre (ra)'ın rivayet ettiği ve "Zülyedeyn" kıssası olarak bilinen Hz. Peygamber'in dört rekâtlı bir namazın iki rekâtında selam vermesi üzerine kendisine hatırlatılınca iki rekât daha kaldırıp selamdan sonra sehiv secdesi yaparak namazı tamamlamasıyla ilgili rivayetiyle birlikte¹⁰⁹, Sevban (ra)'dan rivayet edilen "*Namazdaki yanılmadan dolayı selamdan sonra iki secde vardır.*"¹¹⁰ hadisini de delil alarak bunlarla amel etmişlerdir.¹¹¹

Şafiiler, Hz. Peygamber'in sehiv secdesini selamdan sonra yaptığını bildiren rivayetlerin nesh olduğunu belirtirken; Hanefiler: İhtilaf evveliyet hakkındadır! diyerek sehiv secdesinin selamdan evvel veya sonra olmasının namazı ifsad etmeyeceğini belirtmişlerdir.¹¹²

Buradaki ihtilaf Hz. Peygamber'in namazdaki yanılmaları nedeniyle yapmış olduğu sehiv secdelerindeki farklı uygulamalarından kaynaklanmaktadır. O' nun farklı uygulamaları sahih rivayetlerde belirtilmiştir.¹¹³ Dolayısıyla ihtilaf hadislerin

¹⁰⁴ Tirmizî, Salât 171, 391 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 237.

¹⁰⁵ İbn mâcE, İkâmetü's-Salâh 135.

¹⁰⁶ İbn kudâme, Muğnî, I, 377.

¹⁰⁷ Tirmizî, Salât 171, 391 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 237.

¹⁰⁸ Tirmizî, Salât 171, 391 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 237.

¹⁰⁹ Buhârî, Sehv 4.

¹¹⁰ Ebû dâvud, Salât 201.

¹¹¹ Merginânî, Hidâye, I, 74.

¹¹² Merginânî, Hidâye, I, 74.

¹¹³ Sahih kaynaklarda Hz. Peygamber'in hayatında vuku bulan sehiv secdeleri şunlardır:

- 1) Hz. Peygamber, dört rekâtlık bir namazda iki rekâtın sonra teşebbüde oturmadan üçüncü rekata kalkmış ve namazın sonunda selam vermeden sehiv secdesi yapmıştır. Bkz: TİRMİZÎ, Salât 171; Buhârî, Sehv 1, 5.
- 2) Zülyedeyn kıssası olarak bilinen rivayettir. Hz. Peygamber, dört rekâtlık bir namazı iki rekâtta selam vererek kıldırması, bunun üzerine kendisine hatırlatılınca iki rekât daha kaldırıp selamdan sonra sehiv secdesi yaparak namazı tamamlamıştır. Bkz: BUHÂRÎ, Sehv 4; TİRMİZÎ, Salât 175.
- 3) Hz. Peygamber, öğle namazını beş rekât kıldırdıktan sonra kendisine hatırlatılması üzerine selamdan sonra sehiv secdesi yaparak namazı tamamlamıştır. Bkz: BUHÂRÎ, Sehv 2; MÜSLİM, Mesâcid 94.

sihhatlerinden kaynaklanmamaktadır. Fukahâ bu rivayetlerden kendi tercih metoduna uygun olanını alarak onunla amel etmişlerdir.

Nesh İhtimali

Tirmizî'nin Sünen'inde ulemanın ihtilaf ettiği bazı hadislerin de o rivayetin nesh edilme ihtimalinden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Konuyla ilgili rivayetleri ele almaya çalışacağız.

1. Sabah ve Akşam Namazlarında Kunutun Yapılması

Berâ b. Âzib (ra) rivayet etmektedir: “Resulullah (sav), sabah ve akşam namazlarında kunut yapardı.”¹¹⁴ Tirmizî'nin “Hasenün Sahihun” olarak hükmettiği rivayet, aynı senetle Müslim'de de mevcuttur.¹¹⁵

Konumuz hadisinde kunutun sabah ve akşam yapıldığı bilgisi yer almaktadır. Ulema arasındaki ihtilaf noktası ise sabah namazında kunutun yapılıp yapılamamasıdır. Tirmizî, Akşam namazında kunutun olmadığını kullandığı bab başlığıyla (Sabah namazında kunut) da ortaya koymaktadır.¹¹⁶ Aynı zamanda akşam namazındaki kunutun mensuh olduğunda icma vardır.¹¹⁷

Malik b. Enes (179/795), İmam Şâfi (204/815) ve bir kısım sahâbi bu hadisle amel ederek sabah namazında (namazın son rükusundan sonra) kunut yapmak gerektiğine hükmetmişlerdir.¹¹⁸ İshak b. Râhıye (237/851) ve Ahmed b. Hanbel (241/855) ise sabah namazındaki kunutun bela ve musibet zamanında yapılabileceğini belirtmişlerdir. Zira: “Allah Resulü (sav), “*Bi'ri Maune*” şehitleri için sabah namazında beddua (kunut) etmiş ve bir ay sonra bu kunutu terk etmiştir.” demektedirler.¹¹⁹

Ebû Hanife (150/767) ve Abdullah b. Mübarek (181/797) ise sabah namazında kunutun olmadığını, kunutun ancak vitir namazına mahsus olduğunu belirterek konumuz hadisiyle amel etmemiştir.¹²⁰ Ayrıca farz namazlarındaki kunutun da belli bir müddet için okunduğu (bir ay)¹²¹, daha sonra inen şu ayet-i kerimeyle nesh edildiği görüşündedirler: “*Bu hususta sana ait bir iş yoktur: Allah ister onlara tövbe nasib edip bağışlar, ister nefislerine zulmettikleri için onları cezalandırır. Senin görevin sadece uyarıp irşad etmektir.*”¹²² Aynı zamanda konumuz hadisiyle amel etmeyenler Sa'd b. Târik b. Eşyem (ra)'ın “*Sa'd'ın babasına, Hz. Peygamberin, Hz. Ebû Bekrin, Hz. Ömer'in, Hz. Osman'ın ve Hz. Ali'nin arkasında namaz kıldığını ve onların (sabah namazında) kunut yapıp yapmadıklarını*

4) Hz. Peygamber, ikinci namazında üç rekâta selam vermiş, namazdan sonra durum kendisine hatırlatılınca, bir rekât daha kaldırıp selam verdikten sonra sehiv secdesi yaparak namazı tamamlamıştır. Bkz: Müslim, Mesâcid 101.

¹¹⁴ Tirmizî, Salât 177.

¹¹⁵ Müslim, Mesâcid 305.

¹¹⁶ Tirmizî, Salât 177 nolu babın başlığı bkz: Sünen II, 251.

¹¹⁷ Koçkuzu, Ali Osman, *Hadiste Nâsib Mensûb*, M.Ü.İ.F.V Yayınları, İstanbul 1985, s. 257.

¹¹⁸ Tirmizî, Salât 177, 401 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 251.

¹¹⁹ Tirmizî, Salât 177, 401 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 252; İBN KUDÂME, *Muğni*, I, 449–450.

¹²⁰ Tahavî, *Şerhu Maâni'l-Âsâr*, I, 249.

¹²¹ Buhârî, Vitir 87.

¹²² Âl-i İmrân 3/128.

sorması üzerine Sa'd'ın babası: 'Ey oğlum (sabah namazındaki kunut)' bid'attir'¹²³ şeklindeki rivayetini delil gösterirler.¹²⁴

Konumuz hadisi hakkındaki ihtilafın rivayetin nesh olma ihtimalinden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır.

2. Namazın Sona Erdiği Zannıyla Namazda Konuşma

Ebû Hureyre (ra) rivayet etmektedir: "Nebi (sav) (dört rekatlı bir namazı (öğle veya ikindi) iki rekât kaldırıp selam verince kendisine Zülyedeyn denilen bir sababi 'Ya Resulallah (sav), unuttun mu? Yoksa namaz mı kısaltıldı?' diye sordu. Resulullah (sav) da 'Zülyedeyn doğru mu söylüyor?' dedi. Bunun üzerine cemaat de: 'Evet, Yâ Resulallah (sav)!' deyince Resulullah (sav) kalktı ve kalan iki rekâtı da kaldırdı, selam verdikten sonra tekbir aldı ve evvelki secdesi gibi veya daha uzun secde etti. Sonra tekbir alarak başını kaldırdı ve biraz önceki secde gibi veya daha uzun ikinci secdeyi yaptı."¹²⁵ Tirmizî, bu hadise de hasen sahih demektedir. Rivayet aynı senetle Buhârî'de de geçmektedir.¹²⁶

Ulema, namaz bitmeden konuşmanın caiz olup olmaması konusunda ihtilaf etmişlerdir. Tirmizî, rivayeti naklettikten sonra ulemanın bu hadisten çıkarttığı hükümleri açıklamaktadır.¹²⁷

Malik b. Enes (179/795) ve İmam Şâfiî (204/815) bu hadisle amel ederek namaz bitti zannıyla veya unutarak konuşmanın namazı bozmayacağına hükmetmişlerdir. Burada Hz. Peygamber, namazı bitirdiği zannıyla konuşmuştur. Kendisine soru soran Zülyedeyn lakablı sahabi de namazın bittiğini düşünerek konuşmuş olabilir. Çünkü Hz. Peygamber'e bir vahiy ile namazın kısaltılmış olabileceği ihtimali mevcuttur.¹²⁸ Bu hadisle amel eden ulema aynı zamanda buradaki durumu oruçla kıyas ederek, oruçta unutarak yeme-içme nasıl orucu bozmuyorsa, namazda da unutarak konuşmanın namazı bozmayacağına hükmetmişlerdir.¹²⁹

Konuya biraz farklı yaklaşan Ahmed b. Hanbel (241/855) ise imam ile cemaati ayırmıştır. Namaz bitti zannıyla imamın konuşmasının namazı bozmayacağını, fakat cemaatin aynı şekilde konuşmasının caiz olmadığına hükmetmiştir. Bu hadiste Zülyedeyn lakablı sahabi namaz bitti zannıyla konuşmuştur. Çünkü Hz. Peygamber devrinde farzın noksan veya ziyade olma ihtimali vardı. Fakat günümüzde böyle bir ihtimal söz konusu olmadığı için cemaatin konuşması caiz değildir, ama tesbihde bulunabilir.¹³⁰

Ebû Hanife (150/767) ise ister bilmeden, ister unutarak hangi sûretle olursa olsun namazda konuşan kimsenin namazı iade etmesi gerektiğini bildirmiştir.¹³¹

¹²³ Tirmizî, Salât 178; İbn mâce, İkâmetü's-Salât 145.

¹²⁴ Tahavî, Şerhu Maâni'l-Âsâr, I, 247. Nitekim Hâzîmî (584/1188) de sabah namazındaki kunut mevcut iken bilâhère nesh olunmuştur demektedir. Bkz: Hâzîmî, Ebû Bekr Muhammed b. Musa b. Osman, Kitabü'l-İ'tibar fi'n-Nâsib ve'l-Mensûb mine'l-Âsâr, Humus 1966, s. 97.

¹²⁵ Tirmizî, Salât 175.

¹²⁶ Buhârî, Sehv 4.

¹²⁷ Tirmizî, Salât 175, 399 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 248.

¹²⁸ Kastallâni, İrşâdii's-Sâri, II, 351.

¹²⁹ Tirmizî, Salât 175, 399 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 248.

¹³⁰ Tirmizî, Salât 175, 399 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 248; İBN KUDÂME, Muğni, I, 377.

¹³¹ Tirmizî, Salât 175, 399 nolu hadisin açıklaması bkz: Sünen II, 248; MERGINÂNÎ, Hidâye, I, 61.

Hanefiler, Zeyd b. Erkam (ra)'dan rivayet edilen “*Biz Hz. Peygamber döneminde (Mekke’de) namazda konuşurduk. Táki (Medîne’de) nazil olan ‘Namazlara, hele salat-ı vustaya dikkat edin ve kalkıp buşû ile Allah’ın divanında durun*”¹³² ayeti ile namazda sükut ile emrolunduk.”¹³³ hadisinin âmm olduğunu ve aynı zamanda konumuz hadisi olan Ebu Hureyre (ra)’ın rivayet ettiği hadisi de nesh ettiğini belirtmişlerdir.¹³⁴

Konumuz hadisiyle ilgili ihtilaf, rivayetin namazda konuşmayı yasaklayan hadislerden önce olup olmaması, yani neshedilip neshedilmediği noktasındadır. Hanefiler, konumuz hadisini, zıddını bildiren diğer hadisler ve ayet çerçevesinde değerlendirerek neshedildiğine hükmetmişlerdir.

Sonuç

Bu çalışmamızda İmam Tirmizî’nin hayatı ve ilmi faaliyetleriyle birlikte, esas olarak Tirmizî’nin, hakkında ulemanın ihtilaf ettiğini belirttiği hadislerden namazla ilgili bazı rivayetleri ele alarak, ulemanın o hadisler hakkında ihtilaf etme gerekçelerini araştırdık.

Tirmizî, Sünen’ine aldığı hadisler hakkında sahih, hasen, (hasen tabirini ilk kullanan kimsenin Tirmizî olduğunu tespit ettik) garib, zayıf, şâz, münker, mürsel, mevkuf gibi ifadeler kullanmak suretiyle rivayet ettiği hadisleri değerlendirdiğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmamızda Tirmizî’nin muhaddis olmakla birlikte bazı rivayetlerden sonra ulemanın o rivayet hakkındaki görüşlerine yer vermekle fakih, rivayetlerin sıhhat değerleri hakkında bilgi vermesiyle hadis usulcüsü ve bazı rivayetlerin sened zincirindeki bir takım râviler hakkında çok önemli bilgiler (raviler hakkında “*bu raviden hadis alınmaz*”, “*bu râvî zayıftır*”, “*bu ravinin rivayeti şu ravinin rivayetinden daha sahibtir*” gibi ve mechul tanınmaması için ravilerin isim, künye ve nisbelerine dikkat çekmeye gayret etmiş) zikretmesiyle de iyi bir cerh-ta’dil imamı olduğunu müşahede ettik. Bab başlıklarında da fikhî görüşünü yansıtan Tirmizî’nin, çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tirmizî, ulemanın hakkında ihtilaf ettiklerini belirttiği bazı rivayetlerin (biz bunlardan sadece namazla ilgili olan bazı rivayetleri ele aldık) sonunda o hadislerin sıhhat durumları hakkında bilgi vermiş, hadisle hangi ulemanın amel ettiğini, hangilerinin amel etmediğini zikretmiş; bununla birlikte ulemanın hadis hakkındaki ihtilaf sebeplerini belirtmemiştir.

Ulemanın bu rivayetler hakkındaki ihtilaf sebeplerini üç kategori halinde tespit etmeye çalıştık. Çalışmamız sonunda ele aldığımız rivayetler hakkında ulemanın ihtilaf etmesinin, hadisin sıhhati veya hadis hakkındaki yorum farkından, ulemanın benimsediği metod farkından veya hadisin başka bir hadisle nesh olma ihtimalinden kaynaklandığını tespit ederek bu hususları açıklamaya çalıştık.

¹³² Bakara 2/238.

¹³³ Buhârî, Salât 2; Ebû dâvud, Salât 178.

¹³⁴ İbn rüşd, Ebu’l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *Bidâyetü’l-Müctebid ve Nihâyetü’l-Müktestid*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985, I, 94.

Bibliyografya

- AYNÎ, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, Daru't-Tabâatu'l-Âmirati, (y.y), (t.y).
- BAŞARAN, Selman, "Tirmizî ve İbn Mâce'yi İbn Hazm'ın Mechul Olarak Vasıflandırması," U.Ü.İ.F.D, II, 1987.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahîh, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).
- CANAN, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte, Akçağ Yayınevi, İstanbul, (t.y).
- CEZİRÎ, Abdurrahman, Kitabü'l-Fıkhî Ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, es-Sünen, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).
- HÂZİMÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Musa b. Osman, Kitabü'l-İ'tibar fi'n-Nâsîh ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr, Humus 1966.
- İBN HACER, el-Askalânî Şihabuddin Ebu'l Fazl Ahmet b. Ali b. Muhammed, Tehzibü't-Tehzib, Beyrut (t.y), IX, 387-389.
.....Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, Beyrut 1300/1882.
- İBN KESİR, el-Bâisu'l-Hasis Şerhu İhtisârî Ulûmi'l-Hadis, III. Baskı, Kahire 1989.
- İBN KUDÂME, Abdullah b. Ahmed, el-Muğni fi Fıkhî'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, Beyrut 1985.
- İBN MÂCE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, es-Sünen, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).
- İBN RÜŞD, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Müktesid, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985.
- İBN RÜŞD, Ebu'l-Velid, Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, Mukaddimetü İbn Rüşd, Beyrut, (t.y).
- İBN SALAH, Ulumi'l-Hadis, Beyrut 1978.
- İBNÜ'L-HÜMAM, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid, Fethu'l-Kadîr, Beyrut (t.y).
- KASTALLÂNÎ, Ahmed b. Muhammed, İrşâdü's-Sârî, IV. Baskı, (y.y), (t.y).
- KOÇKUZU, Ali Osman, Hadiste Nâsîh Mensûh, M.Ü.İ.F.V Yayınları, İstanbul 1985.
- KOÇYİĞİT, Talat, Hadis İstılahları, Ankara Üniversitesi Yayınları 1985.
- MÂLİK b. Enes (179/795), el-Muvatta, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).
- MERGINÂNÎ, Ali b. Ebî Bekr, el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, Beyrut (t.y).
- MÜBAREHFURÎ, Ebu'l-alâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmiî't-Tirmizî, (tah: Râid b. Sabri b. Ebî Alfe), Beytu'l-Efkârî'd-Düveliyeti, Umman (t.y).
- MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahîh, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, es-Sünen, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).
- OKIÇ, M. Tayyib, Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler, İstanbul 1959.
- SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed, el-Mebsût, Mısır 1334.
- ŞAFİİ, Muhammed b. İdris, el-Ümm, Beyrut (t.y).
- ŞEMSEDDİN, S, Kâmûsu'l-A'lâm, İstanbul 1308.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, Neylü'l-Evtâr fi Şerhi Münteka'l-Ebhur, Beyrut (t.y).

- TAHAVÎ, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Seleme, Şerhu Maâni'l-Âsâr, Beyrut 1979.
- TAŞKÖPRİZÂDE, Ahmed b. Mustafa, Miftahu's-Saâde ve Misbâhu's-Siyâde fî Mevzûâtî'l-Ulûm, (y.y), (t.y).
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa, es-Sünen, Çağrı Yayınları, (y.y), (t.y).
- YARDIM, Ali, "Tesmiyetü Ashabi'n-Nebi", D.Ü.İ.F.D. II, 247-348.
- YILDIRIM, Suat, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, Işık Yayınları, İstanbul 2002.
- ZEHEBÎ, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, Siyeru A'lami'n-Nübelâ, Beyrut 1986.
- .....Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl, Beyrut (t.y).
- .....Tezkiratü'l-Huffaz, Beyrut (t.y).